

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності **072 Фінанси, банківська справа та страхування**
(шифр та найменування спеціальності)
за освітньою програмою
Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування
(назва освітньої програми)

на тему: «Місцевий бюджет, його значення і роль у соціально-економічному
розвитку території»
(назва теми)

Виконавець:

Студентка 42 групи ФБС факультету
Чудновець Світлана Олександрівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)
Волохова Ірина Семенівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Місцеві бюджети відіграють важливу роль у бюджетній системі будь-якої країни. Завдяки правильному їх формуванню та розпорядженню можна досягти високого рівня розвитку територій та життя населення. Місцеві бюджети є важливим елементом національного розвитку загалом та важелем перерозподільних процесів. Процеси їх формування та функціонування є інструментом для регулювання економіки на макrorівні.

Завдяки місцевим бюджетам є можливість забезпечувати вирішення проблем, задовольняти потреби населення та сприяти розвитку певної території. Актуальним залишається питання розширення самостійності та незалежності від державної влади органів місцевого самоврядування, так як саме це збільшує спроможність більш чіткого та продуманого ухвалення рішень та можливість фінансувати місцеві потреби за рахунок місцевих доходів. Існують також інші проблеми, що потребують вирішення, серед яких: проблема недостатності власних місцевих джерел фінансування, недосконалість законодавства у розрізі місцевих бюджетів, різні види порушень, а також неефективне розпорядження наявними ресурсами.

Від ефективного функціонування місцевих бюджетів напряду залежить економічний та соціальний розвиток держави загалом. Саме тому дослідження та аналіз місцевих бюджетів є актуальними у наш час.

Аспекти цієї проблеми висвітлені у працях таких вітчизняних авторів як Власенко Т. А., Крикун Т. І., Мельник В. В., Науменко А. М., Потапова О. М., Шулюк Б. С. та інші.

Мета дослідження на основі теоретичного опрацювання засад формування місцевих бюджетів, визначити роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць та шляхи і методи вдосконалення організації формування та функціонування місцевих бюджетів.

Завдання дослідження:

- визначити сутність місцевих бюджетів, їх значення у бюджетній системі країн;
- розглянути правові засади формування місцевих бюджетів;
- з'ясувати роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку території;
- здійснити аналіз доходів місцевих бюджетів та проблеми їх мобілізації;
- проаналізувати виконання місцевих бюджетів за видатками;
- визначити проблемні питання вирівнювання територіальних диспропорцій;
- дослідити можливості використання зарубіжного досвіду у формуванні місцевих бюджетів України;
- сформулювати рекомендації щодо покращення функціонування місцевих бюджетів в контексті розвитку територій.

Об'єкт дослідження місцеві бюджети, їх роль та стан на даний момент в Україні.

Предмет дослідження теоретичні та методичні положення щодо формування та використання місцевих бюджетів у розвитку територій.

Методи дослідження: метод порівняння, застосований у 2 розділі у п. 2.1 та п. 2.2 при порівнянні структур за різні роки, у 3 розділі у п. 3.1 при порівнянні досвіду різних країн; метод аналізу застосований у 2 розділі при аналізі доходів та видатків місцевих бюджетів; метод узагальнення та синтезу застосований у 3 розділі у п. 3.2 при узагальненні шляхів вдосконалення формування та функціонування місцевих бюджетів та у висновках; метод графічного відображення застосований у розділі 2 при відображенні статистичних даних.

Інформаційна база дослідження монографії, наукові статті, які пов'язані з теоретичними та методичними аспектами формування та функціонування місцевих бюджетів, законодавчі акти України, Бюджетний кодекс України, статистичні дані Міністерства Фінансів України, Інтернет-ресурси.

Публікації за темою дослідження. Результати дослідження оприлюднені на II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія «Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу» у тезах «Проблеми формування місцевих бюджетів України», на V Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові інструменти сталого розвитку економіки» у тезах «Європейський досвід функціонування місцевих бюджетів» та на VII Студентській науково-практичній конференції факультету фінансів та банківської справи Одеського національного економічного університету «Стабілізація фінансово-економічної системи України» у тезах «Проблеми фінансування освітніх послуг за рахунок місцевих бюджетів».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (62 найменування) та 4-х додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок. Основний зміст викладено на 59 сторінках. Робота містить 9 таблиць, 25 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **«Теоретичні засади формування місцевих бюджетів»** розглянуто сутність та значення місцевих бюджетів, правові засади формування місцевих бюджетів та роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку території.

У другому розділі **«Оцінювання сучасного стану місцевих бюджетів та виявлення проблем їх функціонування»** проаналізовано доходи місцевих бюджетів та проблеми їх мобілізації, виконання місцевих бюджетів за видатками та проблемні питання вирівнювання територіальних диспропорцій.

У третьому розділі **«Шляхи вдосконалення організації формування та використання ресурсів місцевих бюджетів»** запропоновано можливості використання зарубіжного досвіду у формуванні місцевих бюджетів України та рекомендації щодо покращення функціонування місцевих бюджетів в контексті розвитку територій.

ВИСНОВКИ

Місцеві бюджети є важливою складовою бюджетної системи будь-якої країни. Їх раціональне та ефективне формування та забезпечення результативного функціонування є першочерговою задачею місцевих органів влади адже це є запорукою високого рівня соціально-економічного розвитку відповідної території і країни загалом.

В першому розділі роботи було визначено теоретичні основи формування місцевих бюджетів.

Зародження місцевих бюджетів бере свій початок ще у 13 ст. з появою Магдебурзького права. За цей час місцеві фінанси та місцеві бюджети зазнали змін та реформ. В залежності від особливостей історичного розвитку кожної з країн виділилося 2 основні типи організації місцевого самоврядування: континентальна модель та англосаксонська модель, а також змішана, що є поєднанням двох інших. Багато вчених надають свої визначення поняття «місцеві бюджети» проте майже всі вони сходяться на думці що місцеві бюджети – це сукупність економічних відносин, які пов'язанні з ресурсами, що є в наявності у місцевих органів влади, і які направляються на виконання важливих завдань та вирішення проблем громади.

Для ефективного функціонування місцевих бюджетів важливим є їх законодавче регулювання. Найважливішими правовими актами, що регламентують в Україні діяльність місцевих органів влади у розрізі бюджетів є Конституція України, Бюджетний кодекс України, та Бюджетна декларація. Відповідно до законодавства, структура місцевих бюджетів має 3 рівні. Законодавчими актами також визначається склад бюджетів, статті доходів та видатків, що надходять та справляються відповідно з місцевих бюджетів. Бюджет громади ділиться на загальний та спеціальний фонд, їх головна різниця полягає в тому, що спеціальний фонд виділяється на певні цілі, а загальний покриває загальні витрати. Етапи формування, виконання та звітування за місцевими бюджетами регламентується та контролюється законодавством.

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку територій, від їх обсягів залежить ефективність та результативність діяльності органів місцевого самоврядування, тобто те на якому рівні знаходиться добробут населення, наскільки повно покриваються потреби, а також вирішуються проблеми, що виникають на території громади. Місцеві бюджети також впливають на розподіл та перерозподіл ВВП та на інвестиційні процеси.

В другому розділі роботи оцінено сучасний стан місцевих бюджетів, а також виявлено проблеми їх функціонування.

При аналізі доходів місцевих бюджетів використовувався їх поділ на власні та запозичені, власні у свою чергу розподіляються на податкові, неподаткові та інші надходження, а запозичені це міжбюджетні трансферти у вигляді дотацій та субвенцій.

Розглянувши доходи місцевих бюджетів видно їх залежність від ресурсів державного бюджету. Так частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України є досить незначною і знаходиться на рівні 20-22%, в той час як

майже 80% доходів концентруються у державному бюджеті, що свідчить про те, що мала частина доходів, що формуються на територіях, залишаються у бюджетах цих територій. Проте є позитивна динаміка нарощування власних доходів місцевих бюджетів та скорочення частки міжбюджетних трансфертів так як це свідчить про збільшення самостійності місцевого самоврядування та зменшення залежності від ресурсів, що надходять з державного бюджету.

Основними джерелами доходів місцевих бюджетів є податкові надходження, найвагомим з яких є податок на доходи фізичних осіб, що у 2022 році склав 49% у загальному обсязі доходів.

Щодо бюджету Одеської міської територіальної громади, то доходи мають тенденцію до зростання. Виконання бюджетів відповідно плану є високим і складає 100-102%. Тенденцію до зростання мають і власні доходи місцевого бюджету, що є позитивним явищем, так як показує зменшення залежності від трансфертів з державного бюджету. Головними джерелами доходів загального фонду Одеської міської територіальної громади є такі податки як: ПДФО, єдиний податок, плата за землю. Вагомим джерелом надходжень спеціального фонду є власні надходження бюджетних установ.

Прогноз доходів на 2023 рік є реальним та враховує воєнний стан в країні. Відповідно до проекту, складеного Департаментом фінансів, у структурі доходів переважатимуть доходи загального фонду (основна частка – податок на доходи фізичних осіб та єдиний податок), частка ж спеціального фонду є досить невеликою – 2,5% (в основному – власні надходження бюджетних установ).

Існує декілька класифікацій за якими можна розподіляти видатки місцевих бюджетів: економічна, функціональна, програмно-цільова. Проаналізувавши видатки місцевих бюджетів можна відслідкувати що, на відміну від доходів, частка видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті є більшою, що свідчить про те, що багато заходів фінансується з місцевих бюджетів, проте недостатність власних ресурсів змушує залучати ресурси з державного бюджету, що в свою чергу призводить до залежності від рішень центральної влади.

Видатки місцевих бюджетів мають тенденцію до зростання, проте у 2020 та 2022 році показники сильно впали, що пов'язано з пандемією та з війною в Україні. У 2022 році сферами на які спрямовувалась найбільша кількість видатків спрямовувалась на такі сфери як освіта, загальнодержавні функції та економічна діяльність.

Виконання бюджету ОМТГ за видатками має нижчий відсоток. Загалом видатки, якщо розглядати їх за бюджетними програмами, мають соціальну спрямованість: на фінансування соціальної сфери йде 50-55% всіх видатків місцевого бюджету Одеської міської територіальної громади, що є позитивною тенденцією. Найбільшою за обсягом статтею фінансування є освіта. Якщо розглядати структуру видатків загального фонду, то найбільші обсяги йдуть на фінансування захищених видатків (найбільша частка – оплата праці працівників бюджетних установ, що складає 45-50% в останні три роки).

Щодо проекту бюджету на 2023 рік то він має наближені до реальних значення показників, на скільки це можливо в умовах негативного впливу воєнних

дій на території України. Прогнозовані видатки мають соціальну спрямованість, найбільші за обсягом видатки заплановані на фінансування освіти, соціального захисту та житлово-комунального господарства. За статтями видатків, планується що найбільшою статтею, як і в попередні роки, будуть видатки на оплату праці працівників бюджетних установ. Основним джерелом видатків спеціального фонду будуть видатки на бюджет розвитку.

Окрім зазначених вище проблем існує також проблема територіальних диспропорцій, викликана нерівномірним історичним, економічним, культурним розвитком різних територій. Вони виникають на різних рівнях: глобальному, міждержавному, регіональному та міжпоселенському. Диспропорції у розвитку викликають конфлікти між різними громадами, спричинюють міграцію робочої сили та ведуть до підвищення соціальної напруги у суспільстві.

Це спричинює необхідність централізованого вирівнювання дисбалансів, аби не було надто різких різниць у розвитку різних адміністративно-територіальних одиниць. Найбільші розриви спостерігаються між селом та містом, що приводить до зменшення населення та занепаду сіл, так як люди в пошуках кращого життя переїжджають до міста. Ця проблема потребує визначення низки заходів щодо сприяння підвищенню рівня життя територій, що мають низький рівень розвитку, а також залучення більш розвинутих громад до допомоги їм.

У третьому розділі сформульовано шляхи вдосконалення організації формування та використання ресурсів місцевих бюджетів.

Проаналізувавши досвід таких зарубіжних країн як Франція, Німеччина, Велика Британія, Данія та Канада у розрізі формування та функціонування місцевих бюджетів можна простежити тенденції до концентрації власних доходів органів місцевого самоврядування за рахунок різноманітних податків та зборів що збираються на відповідній території та витрачаються на потреби цієї ж території. Видатки місцевих бюджетів в основному мають соціальну спрямованість. Вони йдуть на фінансування поліції, пожежної служби, закладів освіти, охорони здоров'я. Тож першочерговими кроками впровадження досвіду цих країн в Україні може стати удосконалення податкового законодавства та надання більшої самостійності місцевим бюджетам за рахунок збільшення частки власних доходів. При застосуванні досвіду іноземних країн у бюджетній системі України слід орієнтуватися на історичні, економічні, культурні та соціальні особливості розвитку нашої країни.

Для вдосконалення функціонування місцевих бюджетів найважливішим є реформування податкового законодавства з точки зору розширення місцевих податків, збільшення частки власних доходів місцевих бюджетів. Наступним кроком має стати покращення контролю за дотриманням бюджетного, податкового законодавства, а також контролю за виконанням місцевих бюджетів, проведення політики, що сприятиме зменшенню територіальних диспропорцій. Заходи щодо досягнення більшої прозорості місцевих бюджетів, а також покращення взаємовідносин між місцевими органами влади і підприємствами, та місцевою владою і населенням також сприятиме покращенню ефективності та результативності показників місцевих бюджетів.

АНОТАЦІЯ

Чудновець С. О. «Місцевий бюджет, його значення і роль у соціально-економічному розвитку території».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «072 Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування». –

(назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2023.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти сутності та значення місцевих бюджетів. Визначено правові засади формування місцевих бюджетів. З'ясовано їх роль у соціально-економічному розвитку території.

Проаналізовано доходи місцевих бюджетів та проблеми їх мобілізації. Здійснено аналіз виконання місцевих бюджетів за видатками. Визначено проблемні питання вирівнювання територіальних диспропорцій.

Досліджено можливості використання зарубіжного досвіду у формуванні місцевих бюджетів України. Запропоновано рекомендації щодо покращення функціонування місцевих бюджетів в контексті розвитку територій: реформування податкового законодавства у розрізі місцевих податків та зборів; проведення політики спрямованої на зменшення територіальних диспропорцій; обґрунтований вибір цільових програм; покращення відносин місцевих органів влади з підприємствами та населенням, тощо.

Ключові слова: місцевий бюджет, доходи, видатки, місцеве самоврядування, розвиток території.

ANNOTATION

Chudnovets S. "The local budget, its meaning and role in the socio-economic development of the territory"

Qualifying work on obtaining a bachelor's degree in the specialty

«072 Finance, banking and insurance»

(code and name of the specialty)

for the educational program «Finance, financial management and insurance». –

(title of the educational program)

Odessa National Economics University. – Odessa, 2023.

The work deals with the theoretical aspects the essence and meaning of local budgets. The legal basis for the formation of local budgets has been determined. Their role in the socio-economic development of the territory is clarified.

The revenues of local budgets and the problems of their mobilization are analyzed. An analysis of the implementation of local budgets by expenditures was carried out. Problematic issues of equalizing territorial disparities have been identified.

The possibility of using foreign experience in the formation of local budgets of Ukraine was investigated. Recommendations are proposed for improving the functioning of local budgets in the context of territorial development: reforming tax legislation in terms of local taxes and fees; implementation of policies aimed at reducing territorial disparities; reasonable selection of target programs; improving the relations of local authorities with enterprises and the population, etc.

Keywords: local budget, income, expenses, local self-government, territorial development.